

„Egymás Bibliájának használata gyarapíthat bennünket”

Interjú dr. Bölcskei Gusztáv református püspökkel

– A reformáció elterjedésében nagy jelentősége volt annak, hogy a Biblia üzenetét egy technológiai újítás – a nyomtatás – képes volt széles körben elterjeszteni. A Biblia Évében a modern audiovizuális technológia tehet-e hasonló szolgálatot a mai egyháznak?

– Az tény, hogy amikor Luther 95 kitűzött tételének a híre két héten belül eljut a Német Birodalom minden részébe, döbbenetes újdonság. Korábról is ismerünk az egyháztörténetből előreformátori mozgalmakat, de azok egy-egy helyre korlátozódtak. A valdenseket, albigeneket, huszitákat lehetett korlátozni, mert nézeteik nem terjedtek el széles körben. Tehát biztos, hogy a nyomtatásnak óriási szerepe volt a reformáció elterjedésében.

Victor Hugo *A párizsi Notre-Dame* című művében egy olyan jelenetre bukkanhatunk, amelynek hozzánk szóló üzenetét nagyon fontosnak ítélem: a történet egyik szereplője, aki egyházi előjáró, kezében tartja az első kinyomtatott könyvet, vele szemben ott áll a Notre Dame. Ránéz a könyvre és azt mondja: „Ez lefogja győzni azt!” Nyilván arra a képi világra gondol, amely a középkori építészetet és az egyház kommunikációját meghatározta. Ez ma azért is tanulságos, mert mostanában sokat beszélünk róla, hogy egy új képi kultúra váltja fel az olvasás kultúráját. A magyar olvasni tudó lakosság 60%-a gyakorlatilag nem vesz a kezébe könyvet, tehát 40% használja az olvasást mint a befogadás eszközét. Egy egészen új, képeket használó kultúra telepszik rá a világra. Indokolt a kérdés, hogy vajon van-e annak a protestáns olvasáskultúrának üzenete a mai világban, amelyet a könyvnyomtatás, a Biblia elterjedése indított el. A XVI. században az olvasás, a könyvnyomtatás és az iskoláztatás iránti igény kölcsönösen hatottak egymásra. Addig ugyanis, amíg csak a templomban egyetlen példányban jelen levő – méreteit tekintve hatalmas – könyv létezik, legyen az akár énekeskönyv vagy a Biblia, hogyan is olvasnának az emberek, hiszen nincs olvasnivaló, amit a kezükbe tudnának venni. De gondoljunk akár az első magyar nyelvű bibliafordításra: a Vizsolyi Bibliából nem lett volna népkönyv, ha a hatalmas méretű eredeti formátumban és annak – megfizethetetlen – árán kerül forgalomba. Attól az időtől, hogy Szenczi Molnár Albert és társai hazatérnek külföldről, és magukkal hozzák koruk legfejlettebb nyugat-európai

technológiáit, készülnek majd olyan könyvek idehaza is, amelyek legyőzhetik a Notre Dame-ot. Oda lehet már adni a Bibliát az emberek kezébe, most már lehet őket olvasni tanítani.

A Biblia Évének számos olyan rendezvénye volt – közülük több jelenleg is zajlik –, amelyek esetében modern technikai eszközöket használtunk a Biblia üzenetének megszólaltatásakor. A legegyszerűbb megoldás közülük, amikor egy nagy átmérőjű plazma képernyőt kiteszünk a kirakatba, folyamatosan olvashatóvá téve így a bibliaolvasó kalauzból vett aznapi igét. Szerveztünk rockopera-előadást is. Kisvárdán *A Biblia a családban, a család a Bibliában* című nagyszabású rendezvény alkalmával természetesen megjelentek a közvetítés modern eszközei. Itt említem meg azt a sorozatot is, amely a helyi televízióban látható *Az én Bibliám* címmel. Epizódról epizódra más és más meghívott szól arról, miért fontos az életében a Biblia. A televízió segítségével a képernyőn megjeleníthetővé válik az üzenet. A technikai fejlődés immár lehetővé teszi az istentisztelet internet útján történő közvetítését. Persze, nagy kérdés, mennyire lehet, s mi mennyire vagyunk képesek ezeknek a modern eszközöknek a segítségével tényleg befogadhatóvá vagy élvezhetővé tenni a Biblia üzenetét. A felmérésekből az derül ki, hogy a prédikációk húsz perce alatt meredeken felmegy a nézettség. Természetesen, ha jó a prédikáció – mert ezen áll vagy bukik a dolog –, a látogatók száma megmarad ezen a szinten, s amikor vége lesz, és jön a liturgia folytatása, tehát az imádság, az ének, akkor viszont lezuhan. Az istentisztelettől azt várják ma az emberek, hogy valóban olyan üzenet hangozzon el, amely akár odahaza, vasalás, ebédkészítés közben is meg tudja fogni az embereket. Televíziós műsorban előfordul az is, hogy háromperces meditációt kell mondani. Ilyenkor beállítanak egy üres templom közepébe egy feketébe öltözött embert, ő elővesz egy könyvet, kinyitja, abból felolvas valamit, majd nagyon bölcs dolgokat mond. Ez a megoldás azonban nem képes az embereket a tévé előtt tartani, mert életidegen helyzetet teremt. Azt gondolom, felettébb nagy feladat közérthetővé tenni az üzenetet a mindenkori környezetben. Ez nem boszorkányság, ezzel mindig is élt az egyház. Nem véletlenül olyanok a templomok, amilyenek. Nem véletlen, hogy az istentisztelet liturgiájához kezdettől fogva hozzátartoztak az énekek, a zene, a látvány. Amikor megjelentek a középkorban a vándorpredikátorok, a kolduló szerzetesek, akik kimentek a piacra és ott prédikáltak, akkor azon a nyelven és azzal a képi anyaggal hatottak, amelyet az ott élő emberek értettek, és be tudtak fogadni. Most, hogy új eszközök állnak rendelkezésünkre, az a nagy kérdés, hogy mennyire tudunk élni az általuk nyújtott lehetőségekkel.

– Abban a jelenetben, amelyet Hugo ábrázol, szemben áll egymással a képi kultúra és a nyomtatott betű: mintha ez a jelenet ma megismétlődne, de fordított előjellel, vagyis az elektro-

nikus médiumok képi világa győzedelmeskedik a betű fölött. Igényel-e a korábbiaktól eltérő közvetítési módokat a Biblia napjainkban?

– Nem a Biblia írott alakja az első, mert az elsődleges a kimondott, élő beszéd volt. Ha a zsidó istentiszteletet vesszük alapul, akkor a zsinagógában az olvasás mindig hangos olvasást jelentett. Van egy idevágó bibliai jelenet az Apostolok cselekedeteiben: az etióp főkincstárnok, a pénzügyminiszter olvassa a Bibliát, s amikor arra megy az egyik apostol, megkérdi tőle: „Érted-e, amit olvasol?” Nyilván azért, mert hangosan olvasta. Az Ószövetség történetéből tudjuk, hogy az írott szöveg másodlagos volt. Az írástudók nem azért voltak írástudók, mert tudtak írni, hanem mert ismerték, fejben tartották a szöveget. Az írásbeliség a következő stádium, amikor segítségként, sűgőként használták az írott szöveget. Ezért van az, hogy az eredeti héber szövegben nincsenek magánhangzók, csak mássalhangzók, mert ha valakinek az emlékezete elakadt, akkor ránézett, meglátta a mássalhangzókat, és rögtön tudta, hogyan is kell folytatni. Még később felmerült az igény, hogy jelölni kellene a magánhangzókat is, de mivel a szöveghez nem lehet hozzányúlni, oda nem lehetett utólag beírni egyetlen betűt sem. Ezért jött a punktálás, s innen ered az az olvasási mód, amely csak a keresztény világban terjedt el: a Jehova. A kimondhatatlan istennévnek ugyanis négy mássalhangzója van. Ez a keresztény körben összeolvasva „Jöhova”, és ebből lett a Jehova, de ez téves olvasat. Mert ha egy zsidó ember ránéz a négy betűre, akkor ő automatikusan azt mondja: Adonáj, nem azt, hogy Jahve.

Az élőbeszédben a felolvasás most is nagyon fontos lehet. Volt egy ezzel kapcsolatos akció a Biblia Éve keretén belül Budapesten: a Deák téri templom lépcsőjére felállítottunk egy pulpitust, amelyről reggeltől-estig hangosan olvasták a Bibliát. Ki meddig bírta. Nagyon érdekes tapasztalat volt az emberek viselkedését megfigyelni, még az igehirdető szempontjából is. Mi ilyen értelemben el vagyunk kényeztetve, hiszen az emberek bejönnek a templomba, leülnek, és csendben meghallgatják azt, amit a szószékből mondunk. Itt más történik: jönnek-mennek az emberek a Deák téren, feljönnek az aluljáróból, odanéznak, megállnak, bámészkodnak, elmennek, visszatérnek... Az is hallja, aki esetleg nem olvasná el. Ez egy érdekes hatás. Nem véletlen, hogy egy gyermek fantáziáját is az mozgatja meg a legjobban, ha történetet hall. Egy németországi lelkész barátom rendszeresen járt idősek otthonába bibliaórát tartani. Ő mondta, hogy egy idő óta semmi mást nem tesz, csak fölolvass egy történetet, amely nem is mindig szó szerinti bibliai történet. Elmondta, hogy ennek óriási hatása van. Lehet, hogy a gyerekek és az idős emberek már vagy még értenek valamit ebből a titokból. Azt hiszem, ezt a lehetőséget mindenképpen ki lehet és ki kell használni! Magam is éltem már ezzel a lehetőséggel a Nagytemplomban. Azt mondtam a gyülekezetnek: nézzünk meg egy karácsonyi prédikációt, amely nem volt más, mint Rembrandt *A té-*

kozló fiú hazatérése című – kivetítő vásznon megjelenített – képe. Úgy gondolom, hogy ez tulajdonképpen egy karácsonyi történet, amelyben a fiú hazatalál, s az apa visszafogadja őt – mindez egy zseniális festő, Rembrandt ábrázolásában.

A képiség használata szerintem egyáltalán nem idegen a Bibliától. Amikor Jézust arról kérdezik, mi az Isten országa, akkor ő is egy történettel válaszol. Ez a magvető példázata: kimegy a magvető vetni, az egyik mag ide hullik, a másik oda. Rengeteg kép van a Bibliában. Az is érdekes, hogy a Biblia nyelve sok tekintetben hasonlít a magyarra. A héber és a magyar egyaránt elbeszélő nyelv. A németben ez teljesen másként van. Ha őket megkérdezik valamiről, akkor az ember kap tőlük egy világos definíciót. Ha tőlünk kérdezik, hogy mi ez, akkor mi hajlamosak vagyunk elmondani egy történetet, mert a nyelvünk ilyen, erre biztat bennünket.

– *Vajon a Biblia Éve rendezvényei képesek lehetnek-e arra, hogy ne csak a hívőket szólítsák meg, hanem azokat is, akik nem hisznek? Mennyiben segítik a missziós tevékenységet?*
– A Biblia Éve programnak kezdettől fogva célkitűzése volt, hogy kifelé irányuljon. Úgy látom, hogy e tekintetben a világ legegyszerűbb dolgának van a legnagyobb hatása és sikere. Ez nem más, mint hogy valakinek személyesen ajándékozunk egy Bibliát. Történjen az ajándékozás bármilyen körben, a Parlamentben politikusoknak, a városi közintézmények vezetőinek, vagy bárhol, ha olyan embereknek ajándékoztunk Bibliát, akik nem az egyházban szocializálódtak, mindig megvolt a hatása. Az egyik debreceni rendezvényen egy elektronikai cég vezetőjének Bibliát adtam. Természetesen elfogadta, ahogy illik, de látszott, hogy nem tud mit kezdeni vele. Aztán eltelt néhány perc, és újra egymás mellé keveredtünk. Rögtön elkezdett arról beszélni, hogy felidéződött benne az a kép, amikor a nagyanyja kezében először látta a Bibliát. Elindított benne egy olyan gondolatsort, amely rögtön személyessé tette számára a dolgot. Ha misszióról beszélünk, akkor fontos a személyesség. Annak is megvan a szerepe, ha tömegek hallgatják az evangéliumot, de a Biblia Éve nem erről szól. Miután meghirdettük a Biblia Évét, megjelent nálam Nyírábrány polgármestere. Elhatározta, hogy ők a Biblia Hetét fogják megrendezni a városukban. Közreműködésre kérve a történelmi egyházak képviselőit, gönci és vizsolyi kirándulást szerveztek, mert úgy gondolták, ez hozzátartozik egy közösség életéhez. A legfontosabbnak éppen ezt tartom, a Biblia Évének mozgalomjellegét, hogy minél többen a maguk módján be tudjanak kapcsolódni, közelebb kerülve így a Bibliához. Sikeres volt ebből a szempontból a Budapesti Egyetemi Lelkészség által elindított interaktív kiállítás. Az volt a címe, hogy *Végig a 66-os úton*, mivel 66 könyve van a Bibliának. Ez a kiállítás a Debreceni Egyetem aulájában is megtekinthető, sőt tapintható volt, hiszen meg lehetett ismerkedni a hőskorszak nyomdatechnikájával, meg lehetett vizsgálni közlelő, hozzá lehetett érni, és bele

lehetett lapozni a régi könyvekbe. Nyílt egy nagy kiállítás a Széchenyi Könyvtárban a Biblia történetéről: a különböző bibliakiadások kulturális beágyazottságát is bemutató reprezentatív tárlat azok érdeklődésére is számíthat, akik nem rendszeres olvasmányoknak tekintik a Bibliát. Ehhez hasonló jelentőségük van a különféle koncerteknek.

Ősszel lesz még egy nagy bibliaadományozási akciósorozat, ezt egyházunk különböző missziós ágazataihoz kötjük. A Kenézy-kórházban lesz adományozás, amely a kórházmissziót szolgálja, s elmegyünk a tiszalöki börtönbe, a raboknak adunk majd Bibliákat. Szervezünk hasonló ajándékozást a hajléktalanok, a drogosok és az alkoholisták között is. Ezek az események az indirekt missziót azzal az emberi gesztussal kötik össze, hogy „te most kapsz valamit, amiért nem kell fizetni, nem kell köszönőlevelet írni, ez neked jár”... Azt gondolom, az ilyen gesztusok nem múlnak el nyomtalanul.

– A rendezvénysor más egyházakkal is kapcsolatot teremt. Mennyiben szolgálhatják ezek és más hasonló rendezvények a történelmi egyházak közötti párbeszédet?

– A párbeszéd már megindult – a Biblia tekintetében is. Esztergomban egy olyan nemzetközi tudományos szimpózium zajlott le a bibliakutatás, a bibliatudományok jelenlegi állásáról, ahol minden történelmi felekezet képviselői, teológusai részt vettek és beszámoltak kutatási területük legújabb eredményeiről. Különös egybeesésnek tartom, hogy a katolikus egyház éppen ebben az évben hirdette meg a Szentírás Vasárnapját. Ez nem magyar sajátosság, hiszen a Vatikán határozta így meg, s most külön is felhívják a hívek figyelmét a Biblia tanulmányozására, a bibliaolvasás fontosságára. Segíti egymás jobb megértését és megismerését, ha van ilyen kapocs. Azt láttam és tapasztaltam, hogy a Biblia Éve rendezvénysorozatai keretében megtartott ökumenikus istentisztelet, a közös kiállítás, hangverseny vagy szimpózium is a párbeszéd folytatására bátorít.

Felvetődik a jogos kérdés, hogy vajon mindez elősegíti-e annak az ökumenikus magyar bibliafordításnak az elkészültét, amiről már hosszabb ideje beszélgetünk. Tudjuk mindannyian, hogy ez nagyon nehéz vállalkozás. Én különösen ökumenikus imalkalmakon döbbenek rá, hogy a különböző magyar fordítások mennyire gazdagítják az embert. Legutóbb, amikor a Szent Anna-székesegyházban voltam ökumenikus imahéten, beszéltem is erről. Azt a részt olvastam fel a mi fordításunk szerint, amely korábban már elhangzott a katolikus fordítás szerint. Abban olyan kifejezést hallottam, ami a bibliai hely egészen új, sőt gazdagabb értelmét világította meg számomra. Megvan tehát a dolog azon szépsége, hogy a különböző fordításokat egymás mellé téve talán még jobban is értjük a szöveget. Az ökumenikus fordításhoz rengeteg megrogzult kifejezésmódot kellene egymáshoz alakítani. Gondoljunk csak rá, még a próféták nevét sem egyformán fordítjuk. Most Izajás vagy Ézsaiás legyen? Vannak olyan,

az egyházi istentiszteleti liturgiába átment bibliai mondatok, amelyeket mindenki úgy szokott meg, ahogy használja. Ezt a saját gyakorlatunkból is tudjuk, hiszen még a magyar reformátusok sem mondják mindenütt egyformán a Miatyánkot, sem pedig az Apostoli hitvallást, és nagyon-nagyon nehéz ezeken a szokásokon változtatni. A Biblia Éve lendületet adhat a közös gondolkodásnak. Ahhoz hogy belevágjunk egy közös, ökumenikus bibliafordítás elkészítésébe, még sok időnek kell eltelnie. De meg lehet kísérelni kiválasztani egyet a négy evangélium közül, és azt közösen lefordítani – ettől még senki sem érezné, hogy szegényebb lett. A nemzetközi tapasztalat is azt mutatja, hogy a legnehezebb talán a közös nevek megtalálása. Izgalmas fordulatot hozhat hazánkban annak belátása, hogy egymás Bibliájának használata gyarapíthat bennünket.

Az interjút Völgyesi Zoltán és Kovács Béla Lóránt készítették.

